

Марія Долинська

Навчально-науковий Інститут права та психології
 Національного університету «Львівська політехніка»,
 доц. кафедри цивільного права та процесу,
 д-р юрид. наук, доц.
 dolynska_ms@ukr.net

ГАРАНТІЇ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЯК СКЛАДОВІ ГАРАНТІЙ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

© Долинська М., 2018

Питання захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що звертаються за вчиненням нотаріальних дій до нотаріальних органів, завжди перебувало під пильним оком держави. Особливо від якості та своєчасності наданих нотаріальних послуг певною мірою залежить ставлення до нотаріуса пересічного громадянина. Проаналізовано гарантії нотаріального процесу як складових гарантій української нотаріальної діяльності. Автор пропонує увідповіднити нормам нового Кримінального процесуального кодексу України частину третю статті 8-1 «Гарантії нотаріальної діяльності» Закону України «Про нотаріат».

Ключові слова: нотаріальна діяльність; нотаріус; гарантії нотаріальної діяльності; гарантії нотаріального процесу.

Мария Долинская

ГАРАНТИИ НОТАРИАЛЬНОГО ПРОЦЕССА КАК СОСТАВЛЯЮЩИЕ ГАРАНТИЙ НОТАРИАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Вопросы защиты прав и законных интересов физических и юридических лиц, обращающихся за совершением нотариальных действий в нотариальные органы всегда находилось под пристальным вниманием государства. Особенно от качества и своевременности предоставляемых нотариальных услуг в определенной степени зависит отношение к нотариусу рядового гражданина. В статье осуществлен анализ гарантий нотариального процесса как составляющих гарантий украинского нотариальной деятельности. Автор предлагает привести в соответствие с нормами нового Уголовного процессуального кодекса Украины часть третью статьи 8-1 «Гарантии нотариальной деятельности» Закона Украины «О нотариате».

Ключевые слова: нотариальная деятельность; нотариус; гарантии нотариальной деятельности; гарантии нотариального процесса.

GUARANTEES OF THE NOTARY PROCESS AS WARRANTY NOTARIAL ACTIVITY IN UKRAINE

The issue of protecting the rights and legitimate interests of individuals and legal entities applying for notarial acts to notarial bodies has always been under the watchful eye of the state. Particularly in terms of the quality and timeliness of the notarial services provided, the attitude towards the average citizen of the notary depends to a certain extent. The article analyzes the guarantees of the notarial process as an integral part of the guarantees of Ukrainian notarial activity. The author proposes to bring in the part of the third article 8-1 «Guarantee of notarial activity» of the Law of Ukraine «On Notary» in accordance with the norms of the new Criminal Procedural Code of Ukraine.

Key words: notarial activity; notary; guarantees of notarial activity; guarantees of notarial process.

Постановка проблеми. Розвиток нотаріальної діяльності значною мірою залежить від покладених державою на органи нотаріату повноважень як щодо вчинення нотаріальних, так і вчинення інших дій, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Незважаючи на те, що за останні десятки років відбулися значні зміни у системі нотаріальних органів та їх повноважень, які спричинені, наприклад, Концепцією реформування органів нотаріату в Україні, затверджені наказом Міністерства юстиції України 24 грудня 2010 року за № 3290/5, питання гарантій учасників нотаріального процесу надалі залишається досить актуальними. На перше місце виступають питання захисту прав та законних інтересів учасників нотаріального процесу, зокрема від «чорних» нотаріусів, тобто нотаріально-процесуальні гарантії.

Аналіз дослідження проблеми. Аналіз наукової літератури та нотаріального законодавства свідчить, що дослідження гарантій провадження нотаріальної діяльності стало предметом вивчення українських науковців. Так, С. Фурса, Є. Фурса, М. Дякович вказані питання розглянули у підготовлених ними підручниках та посібниках.

Також варто звернути увагу на наукові доробки В. Баранкової, М. Бондрєвої, К. Досінчук та К. Чижмарь, в яких йдеться про окремі види гарантій нотаріальної діяльності. Однак у вказаних працях недостатньо приділено уваги гарантіям нотаріального процесу як складової гарантій нотаріальної діяльності.

Метою статті є спроба дослідити гарантії нотаріального процесу як частини гарантій нотаріальної діяльності в Україні та окреслити коло проблем, які пов'язані з цим складним процесом.

Виклад основного матеріалу. Огульно, юридичні гарантії – це закріплені в національному законодавстві прийоми та засоби, які забезпечують охорону (захист) прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Питання поняття нотаріальних гарантій нотаріальної діяльності досліджувало багато вчених. На нашу думку, слід виокремити поняття нотаріальних гарантій, які зробила В. Баранкова, М. Бондарєва, К. Досінчук, К. Чижмарь.

К. Досінчук стверджує, що юридичними гарантіями організації нотаріату в Україні є встановлені в Конституції та законах України правові засоби, які спрямовані на забезпечення організації та функціонування системи нотаріату, його самостійності та ефективності. На думку автора, складовою забезпечення діяльності нотаріату в Україні є сукупність певних гарантій (загальних і спеціальних) та здійснюване державою за допомогою правових приписів та засобів упорядкування суспільних відносин у сфері нотаріату щодо їх юридичного закріплення, реалізації, контролю, охорони та захисту [1, с. 211].

К. Чижмарь визначає гарантії нотаріальної діяльності з погляду кваліфікованої юридичної допомоги як юридично значущий механізм забезпечення діяльності органів нотаріату, що неухильно реалізується на основі конституційного закріплення права громадянина на кваліфіковану юридичну допомогу як на законодавчому, так і на правозастосовному рівнях. На думку автора, до системи гарантій нотаріальної діяльності належать: по-перше, неупередженість; по-друге, незалежність; по-третє, керівництво лише Конституцією і законами, правовими актами органів державної влади та місцевого самоврядування, прийнятими в межах їхньої компетенції, а також міжнародними нормативними актами; по-четверте, нотаріальна таємниця, по-п'яте, судовий захист нотаріальної діяльності [2, с. 65]. На нашу думку, під час застосування в нотаріальній практиці «правових актів органів місцевого самоврядування» варто їх «фільтрувати» з погляду їхньої відповідності законодавчим актам держави.

Заслуговує на увагу, як належно підтверджений, висновок В. Баранкової про те, що гарантії нотаріальної діяльності – це сукупність вимог до здійснення нотаріальної діяльності, які забезпечують виконання її завдань і відбивають її сутність. На думку автора, гарантії нотаріальної діяльності становлять закріплені нормами нотаріального права комплекс заходів та засобів, що покликані забезпечити усім суб'єктам нотаріальних правовідносин можливість використовувати надані їм права та виконувати покладені на них обов'язки. Гарантії нотаріальної діяльності спрямовані на те, щоб забезпечити дотримання прав заінтересованих осіб, а також відповідний статус нотаріуса в межах нотаріальних процесуальних правовідносин як суб'єкта – носія публічної влади і одночасно як незалежного арбітра, юридичного радника сторін. Отже, гарантії нотаріальної діяльності однаково важливі для всіх учасників нотаріальних правовідносин, оскільки покликані забезпечити дотримання і виключити можливість порушення їхніх прав [3].

Подібної думки притримується М. Бондарєва, яка пропонує під гарантіями нотаріальної діяльності розуміти правові засоби, які у сукупності (системі) забезпечують належну реалізацію наданих прав та виконання обов'язків всіма суб'єктами нотаріальних правовідносин [4, с. 80].

Лише законом України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» від 1 жовтня 2008 року № 614-VI було доповнено Закон статтею 8-1 «Гарантії нотаріальної діяльності» [5].

Варто зазначити, що законодавець у вказаній статті не надає визначення (поняття) гарантій нотаріальної діяльності, а розкриває лише питання державних гарантій нотаріальної діяльності.

Із аналізу норм вказаної статті випливає, що гарантії нотаріальної діяльності передбачають діяльність і рівні можливості її організації та здійснення.

Забезпечення рівних умов доступу громадянам до зайняття нотаріальною діяльністю відбувається шляхом: встановлення єдиних вимог для претендентів на посаду нотаріуса, чіткої регламентації як порядку проведення кваліфікаційного іспиту, так і рівними для всіх осіб умовами щодо доступу до інформації стосовно процедури проведення іспиту, місця складання та тривалості іспиту, а також щодо кількості та ступеня складності екзаменаційних завдань та відкритості інформації про результати іспиту. Державні гарантії поширюються і на забезпечення здійснення професійної нотаріальної діяльності, зокрема, держава гарантує рівні можливості нотаріусам в організації та здійсненні ними нотаріальної діяльності. Це виявляється у наданні нотаріусу права вибору нотаріального округу, вибору між приватною нотаріальною діяльністю і роботою на посаді державного нотаріуса, встановленні рівних повноважень усіх нотаріусів України та ін. Вказана гарантія є справедливою з погляду доступності нотаріальних послуг для осіб, які звертаються до нотаріуса, і полягає у забезпеченні особі права вибору нотаріуса, за винятком встановлених обмежень [6, с. 80].

Дуже цінними та важливими для законності провадження нотаріальної діяльності є норми, що передбачені у частині другій статті 8-1 Закону України «Про нотаріат», які закріплюють заборону втручання у нотаріальну діяльність, що становлять другу групу гарантій. Законодавець наголошує на тому, що будь-яке втручання в діяльність нотаріуса, зокрема з метою-перешкоджання виконанню ним своїх обов'язків або спонукання до вчинення ним неправомірних дій, зокрема вимагання від нього, його помічника, інших працівників, які перебувають у трудових відносинах з нотаріусом, відомостей, що становлять нотаріальну таємницю, забороняється і тягне за собою відповідальність відповідно до законодавства.

Водночас втручання у нотаріальну діяльність не обмежується вказаними діями. Ми погоджуємося з О. В. Коротюк, що втручання у діяльність нотаріуса повинно також визнаватися спонукання нотаріуса до неправомірної бездіяльності, незаконне отримання відомостей, що входять до предмета нотаріальної таємниці (наприклад, викрадення реєстру для реєстрації нотаріальних дій, документів з архіву тощо) [6, с. 80–81].

До третьої групи гарантій законодавець відносить врегулювання порядку здійснення обшуку, виїмки, огляду робочого місця нотаріуса. Однак вказані норми певною мірою йдуть у розріз з нормами нового Кримінального процесуального кодексу України. Наприклад, відповідно до глав 15 та 16 у державі з'явилися нові поняття як тимчасовий доступ до речей та документів та тимчасове вилучення майна.

Четверту групу, на нашу думку, найважливішу у нотаріальному процесі, складають норми, які встановлюють заборону вилучення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, печатки нотаріуса, а також документів, що передані нотаріусу на зберігання.

Треба зауважити, що вказані норми припинила наявну до цього практику вилучення реєстрів. Вилучення реєстру позбавляло нотаріуса можливість видати витяг з реєстру, зробити в реєстрі позначки про скасування заповітів, розірвання договорів та інше.

Ми погоджуємося з авторитетною думкою українських вчених С. Я. Фурси та Є. І. Фурси, що враховуючи аналіз вказаних норм можна зробити висновок про те, що законодавець говорячи про гарантії нотаріальної діяльності зводить їх до гарантій осіб, які хочуть стати нотаріусами та самим нотаріусам [7, с. 111].

Проте нотаріальна діяльність, у широкому її змісті, стосується, насамперед, осіб, які звертаються до нотаріуса за вчиненням нотаріальних дій, тобто отримання нотаріальних послуг. Тому без таких суб'єктів нотаріальна діяльність не здійснюватиметься. Нотаріат має існувати нині, насамперед, для охорони та захисту прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, а не лише а їх рахунок.

У зв'язку з цим гарантії нотаріальної діяльності потрібно розглядати у трьох аспектах:

- 1) гарантії, які стосуються осіб, які виявили намір займатися нотаріальною діяльністю;
- 2) гарантії, які стосуються самого нотаріуса та інших, уповноважених на вчинення нотаріальних дій осіб та осіб, які сприяють нотаріусу у вчиненні нотаріальних дій, зокрема, й помічника нотаріуса, його замісника, свідків, перекладачів, експертів;
- 3) гарантії, які стосуються осіб, які звернулися до нотаріуса за вчиненням нотаріальних дій, тобто споживачів нотаріальних послуг [7, с. 111].

Варто зазначити, що в юридичній нотаріальній літературі розглядають декілька класифікацій поділу гарантій нотаріальної діяльності.

Більшість українських та зарубіжних вчених та практиків гарантії нотаріальної діяльності поділяють на загальні та спеціальні.

До загальних гарантій організації та діяльності нотаріату в Україні слід зарахувати економічні, політичні та ідеологічні. Економічні гарантії нотаріату передбачають наявність відповідного середовища і матеріальної основи для професійної роботи нотаріусів, основним завданням яких буде виконання своїх функцій, а не пошук джерел існування [1, с. 208].

М. В. Бондарева виокремлює такі гарантії в системі гарантій:

- гарантії прав особи, яка вчиняє нотаріальне провадження, і гарантії прав осіб, які звернулися за його вчиненням (за суб'єктним складом осіб, діяльність яких гарантується);
- гарантії процедурні, зміст яких утворюють закріплені у нормах права правила вчинення нотаріальних проваджень,

- гарантії організаційні, які стосуються порядку допуску до нотаріальної професії та організації нотаріальної діяльності,
- гарантії матеріальні, які визначають матеріальні, фінансові, технічні обставини, якими забезпечуються права учасників нотаріального процесу [4, с. 80].

Як правило, гарантії поділяються на загальні та спеціальні.

До загальних гарантій організації та діяльності нотаріату в Україні слід зарахувати економічні, політичні та ідеологічні. Економічні гарантії нотаріату передбачають наявність відповідного середовища і матеріальної основи для професійної роботи нотаріусів, основним завданням яких буде виконання своїх функцій, а не пошук джерел існування [1, с. 208].

Політичними гарантіями роботи нотаріату є закріплені Конституцією України і Законами України система норм і принципів, які формують політику держави у сфері умов і засобів забезпечення організації та діяльності нотаріату і закладають підґрунтя щодо рівного доступу до такої діяльності [1, с. 208].

Соціальними гарантіями нотаріальної діяльності є соціальне забезпечення як державних, так і приватних нотаріусів, відповідно до чинного законодавства.

До ідеологічних гарантій треба зарахувати наявні в Україні культурні цінності, загальний рівень суспільної свідомості, правової культури, усвідомленість та сприйняття широкими верствами населення природи та призначення нотаріату. В цьому випадку важливою є робота не лише апарату держави, відповідних установ, але й безпосередньо суб'єктів нотаріальної діяльності над проблемою підвищення рівня довіри до нотаріусів, оскільки іноді трапляються випадки недобросовісного виконання ними обов'язків, а часом і злочинних дій. Ми погоджуємося з К. Досінчук, що такі, хоча і поодинокі випадки зумовлюють недовіру населення та не повинні підривати авторитет усього нотаріату. Тому держава має підтримувати високу репутацію системи нотаріату, щоб кожний громадянин міг цілком і повністю їй довіряти [1, с. 210–211].

Отже, юридичні гарантії слід зарахувати до спеціальних гарантій нотаріальної діяльності.

Деякі вчені виділяють ще судові гарантії, змістом якого в літературі пропонується вважати право осіб на оскарження нотаріального провадження або відмови у його вчиненні до суду, або ж оскарження нотаріусом незаконних дій відповідних посадових осіб до суду. Однак М. Бондарєва не підтримує вказану позицію, оскільки право на звернення до суду гарантовано Законом «Про нотаріат» і тому виокремлення в окрему групу не потребує [4, с. 81].

Процедурними гарантіями охоплюються сукупності правових норм, якими закріплені статус учасників нотаріального правовідношення, та порядок виникнення та розвитку такого правовідношення. До процедурних гарантій автор пропонує зарахувати правовідношення, яке виникає під час вчинення нотаріального провадження, зокрема і права на оскарження відмови у вчиненні нотаріального провадження у суді; закріплені нормами права алгоритми вчинення конкретних нотаріальних проваджень – власне процедура їх вчинення; вимоги до способу ідентифікації нотаріуса в процесі – його незалежність і неупередженість, етичність ставлення до професії і клієнта; охорона таємниці вчинюваного нотаріального провадження [4, с. 81].

Переважна частина процедурних гарантій тісно пов'язана з принципами нотаріального процесу, що свідчить про особливу роль цієї групи гарантій.

Наприклад, принцип законності в нотаріальній діяльності необхідно розглядати у двох аспектах, а саме:

- всі дії нотаріусів та осіб, які уповноважені державою на вчинення нотаріальних дій повинні відповідати законодавству України.
- фізичні та юридичні особи, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій також повинні дотримуватися норм чинного законодавства [8, с. 62].

Відповідно до статті 2 Закону України «Про нотаріат», правовою основою діяльності нотаріату є Конституція України, Закон України «Про нотаріат» та інші законодавчі акти України. Вчиняючи нотаріальну дію, нотаріуси чи уповноважені на вчинення нотаріальних дій особи, підтверджують цим законність і достовірність нотаріальної дії та запобігають можливим порушенням прав та інтересів осіб, які звернулися до них. Порушення встановленого законодавством порядку вчинення нотаріальних дій призводить до недійсності нотаріального акту (правочину) [9, с. 102].

Вчиняючи нотаріальну дію, нотаріуси чи уповноважені на вчинення нотаріальних дій особи, підтверджують цим законність і достовірність нотаріальної дії та запобігають можливим порушенням прав та інтересів осіб, які звернулися до них.

Правовою гарантією реалізації принципу законності є можливість відповідно до статті 50 Закону України «Про нотаріат» право на оскарження нотаріальної дії або відмови у її вчиненні, нотаріального акту особою, права та інтереси якої стосуються такі нотаріальні дії чи акти, у суді.

У нотаріальному процесу один з головних є принцип рівності перед законом під час виконання нотаріальної діяльності, який відображено у статті 24 Конституції України. Тобто, кожна людина, яка звернулася до нотаріуса за вчиненням нотаріальних дій не повинна мати привілеїв за будь-якими ознаками, зокрема щодо політичних, релігійних переконань, майнового стану, місця проживання та інше.

Ми погоджуємося з думкою С. Я. Фурси, Є. І. Фурси про те, що нотаріус немає жодних переваг порівняно із суб'єктами, що до нього звернулися. Навіть більше, нотаріус – особа, покликана за законом (як за ст. 5 Закону України «Про нотаріат», так і за присягою) до вчинення нотаріальних дій і сприяння громадянам у вчиненні нотаріальних дій [10, с. 79].

Також одним із найважливіших механізмів нотаріального процесуального гарантування є охорона нотаріальної таємниці. Згідно зі статтею 8 Закону України «Про нотаріат», нотаріальна таємниця – сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, зокрема про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо.

Зауважимо, що не лише нотаріус та особи, зазначені у статті 1 вказаного Закону, а також помічник нотаріуса зобов'язані зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо їхня діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням з документами і нотаріальна дія або дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялась.

Обов'язок дотримання нотаріальної таємниці поширюється також на осіб, яким про вчиненні нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків чи іншої роботи, на осіб, залучених для вчинення нотаріальних дій як свідків, та на інших осіб, яким стали відомі відомості, що становлять предмет нотаріальної таємниці.

Особи, винні в порушенні нотаріальної таємниці, несуть відповідальність у порядку, встановленому законом.

Висновки. Отже, гарантії нотаріального процесу є частиною гарантій нотаріальної діяльності є новим явищем в Україні та потребує подальшого вдосконалення.

Подальший розвиток провадження нотаріальної діяльності в Україні здійснюється та буде відбуватися в європейському (латинському) напрямі. Для ефективного забезпечення нотаріальної діяльності та її складової – нотаріального процесу, необхідно до чинного українського нотаріального законодавства внести зміни, які б стосувалися трьох видів гарантій:

- 1) гарантій провадження нотаріального процесу щодо вчинення нотаріальних дій;
- 2) гарантій вчинення нотаріусами інших дій, які не є нотаріальними, з метою надання їм юридичної ймовірності;
- 3) гарантії вчинення дій, які прирівняні до нотаріально посвідчених, квазінотаріальними органами держави.

Головною метою гарантування провадження нотаріальної діяльності є повноцінний захист всіх учасників нотаріального процесу.

Пропонуємо увідповіднити норми нового Кримінального процесуального кодексу України частину третю статті 8-1 «Гарантії нотаріальної діяльності» Закону України «Про нотаріат».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Досінчук Катерина. Гарантії забезпечення діяльності нотаріату в Україні. Публічне право. 2014. № 3. С. 206-212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2014_3_30.
2. Чижмарь К. І. Гарантії нотаріальної діяльності: деякі питання теорії та практики. Науковий вісник публічного та

приватного права. 2017. Вип. 4. С. 61–65. 3. Баранкова В. В. Гарантії нотаріальної діяльності. URL: <http://www.realllook.com.ua/4839/garanti%D1%97-notarialno%D1%97-diyalnosti/>. 4. Бондарєва М. В. Гарантії нотаріальної діяльності. Університетські наукові записки. 2010. № 2(34). С. 79–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_2_11. 5. Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат»: Закон України від 01.10.2008 р. № 614–V. Відомості Верховної Ради України. 2009. № 13. С. 449. Ст. 161. 6. Коротюк О. В. Науково-практичний коментар Закону України «Про нотаріат». Х.: Право, 2012. 648 с. 7. Нотаріат в Україні: підручник: у 3 кн. 3-тє вид., доповн. і переробл. Книга 1. Організація нотаріату з практикумом / за заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: Алерта, 2015. 484 с. 8. Долинська М. С. Українське нотаріальне право: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2015. 248 с. 9. Долинська М. С. Основні принципи українського нотаріального права. Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Львів. 2012. Вип. 1 С. 99–108. 10. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: А.С.К., 2001. 976 с.

REFERENCES

1. Dosinchuk Kateryna. **Harantii zabezpechennia diialnosti notariatu v Ukraini** [Guarantees for ensuring the activities of the notary in Ukraine]. Publichne pravo. 2014. No. 3. pp. 206–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_2_11. 2. Chyzhmar K. I. **Harantii notarialnoi diialnosti: deiaki pytannia teorii ta praktyky** [Guarantees of notarial activity: some issues of theory and practice]. Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava. 2017. Vol. 4. pp. 61–65. 3. Barankova V. V. **Harantii notarialnoi diialnosti** [Guarantees of notarial activity] URL: <http://www.realllook.com.ua/4839/garanti%D1%97-notarialno%D1%97-diyalnosti/>. 4. Bondarieva M. V. **Harantii notarialnoi diialnosti** [Guarantees of notarial activity]. Universytetski naukovy zapysky. 2010. No. 2(34). pp. 79–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_2_11. 5. **Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro notariat»: Zakon Ukrainyvid 01.10.2008 r.** [On Amendments to the Law of Ukraine «On Notary»: Law of Ukraine dated October 1, 2008] No. 614–V. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2009. No. 13. S. 449. St. 161. 6. Korotiuk O. V. **Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy «Pro notariat»** [Scientific and practical commentary on the Law of Ukraine «On Notary»]. Kharkiv.: Pravo Publ., 2012. 648 p. 7. **Notariat v Ukraini: pidruchnyk** [Notary in Ukraine: a textbook]. Knyha 1. Orhanizatsiia notariatu z praktykumom / za zah. red. S. Ya. Fursy. Kyiv: Alerta, Publ., 2015. 484 p. 8. Dolynska M. S. **Ukrainske notarialne pravo: navch. posib.** [Ukrainian Notary Law: Teach. manual]. Kyiv: Yurinkom Inter Publ., 2015. 248 p. 9. Dolynska M. S. **Osnovni pryntsyipy ukrainskoho notarialnoho prava** [Basic principles of Ukrainian notarial law]. Naukovyi Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia yurydychna. Lviv. 2012. Vol. 1 pp. 99–108. 10. Fursa S. Ya, Fursa Ye. I. **Notariat v Ukraini. Teoriia i praktyka: Nav. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl.** [Notary in Ukraine. Theory and practice]. Kyiv: A. S. K. Publ., 2001. 976 p.

Дата надходження: 17.04.2018 р.